
LLUÍS PAYRATÓ

DEL PRESENT IMPERFECTE I
DELS FUTURS DE PROBABILITAT,
O ENTORN DE LA FILOLOGIA,
LA LINGÜÍSTICA, L'ANÀLISI
CRÍTICA DEL DISCURS
I LES CIÈNCIES
DE LA COMUNICACIÓ

1. PREÀMBUL. DIGRESSIONS INICIALS SOBRE EL TÍTOL

D'entrada, confesso que la intuïció em continua rosegant amb la insinuació sarcàstica que el títol que encapçala aquestes ratlles encara hauria pogut ser més llarg. Així, a banda de provocar més problemes tipogràfics d'espai, emularia aquells (sub)títols descriptius tan entranyables que es posaven abans, fa molt de temps. Podria, per exemple, haver anat seguit del següent enunciat: «Reflexions crítiques, esparses i tal vegada (im)pertinents (?) sobre el passat i el futur dels estudis sovint anomenats en la tradició *filològics*, en relació sobretot amb el seu vessant professional i amb exemples dels mitjans de comunicació». O bé algun altre resumet com «Conveniència i possible

necessitat d'una reorientació de la filologia tradicional perquè, del braç de les ciències del llenguatge i de les ciències de la comunicació, trobi un camí de sortida a una etapa més aviat fosca i esmorteïda». També se m'havia acudit el següent, més sintètic: «Notes assagístiques sobre tot allò que un filòleg, més enllà de les essències, també hauria d'aprendre, amb la contribució que l'ajudaria a trobar feina». En un pla intertextual, que ara està molt de moda i que algú fa servir per excusar-se dels plagis, havia trobat una sortideta: «Una filologia sense comunicació, un professional sense feina?» (amb aquest interrogant al final que es perdria en el procés d'edició).

En fi, havia preparat encara altres cuinats per l'estil, algun d'amanit amb les manipulacions informatives i els fets mediàtics tan espectaculars dels últims anys, que m'han servit com a exemples de l'esperit de la reflexió i l'argumentació, però no me n'he acabat de sortir i al final he cessat la recerca de subtítols. Comptat i debatut, l'article, que tracta de tot el que he deixat entendre amb un to de reflexió personal i més aviat assagístic, s'ha quedat amb un títol lletjot i llargarut però força objectiu, tant com és factible atesa la ineludible parcialitat dels processos enunciatius.

2. SÍNTESI INTRODUCTÒRIA. FILOLOGIA? LINGÜÍSTICA? ANÀLISI DEL DISCURS? CIÈNCIES DE LA COMUNICACIÓ? GADASCÓPION I EN FIDR?

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

Si recorrem a aquella imatge tòpica dels pares que volen el millor per als fills, en el supòsit que un d'aquests últims hagués pres la decisió (terrible encara per a algunes mentalitats empresarials i científiques) de dedicar-se a allò que se'n diu «les lletres», quina denominació concreta preferirien els progenitors?

Imaginem, és clar, uns progenitors bastant interessats pel tema i que coneguin els termes, o sigui fem un exercici imaginatiu complex. Ni que sigui per una modernitat que, modes a part, sembla justificable, crec que el terme preferit seria qualsevol menys el de *filòleg*. De fet, en les últimes llicenciatures aparegudes «de lletres» (o «d'extrema lletra», tal com diu l'amic Emili Boix), els termes que solen aparèixer són *lingüística*, *comunicació* o *teoria literària*, no pas *filologia*. Algú deu pensar que de filologies ja n'hi ha tantes que no en cal cap més, i potser és veritat; a més a més, resulta sospitosos que, de filologies, les universitats privades de veritat i les públiques que semblen privades no n'*ofertin* (amb aquest *paraulot* que tant els agrada a certs venedors). Tal vegada *filologia* és un altre d'aquests mots maleïts, que tanca més portes que no pas n'obre, o

potser són imaginacions particulars... que tanmateix sembla que tenen una certa base no subjectiva. Fixeu-vos si no en les definicions següents, i deriveu-ne les conclusions pertinents (i evidents, hi afegiria):

- (1) a **filologia** *f.* Ciència que estudia les llengües com a òrgans de la vida intel·lectual dels pobles; estudi científic del llenguatge, ciència lingüística (*DGLC*, s.v.)
b **lingüística** *f.* Ciència del llenguatge (*DGLC*, s.v.)
- (2) a **filologia** *f.* Disciplina que estudia l'estructura i l'evolució d'una llengua principalment per mitjà de l'anàlisi i la interpretació de textos i llurs relacions amb les cultures on s'han originat (*DIEC*, s.v.)
b **lingüística** *f.* Disciplina que estudia el llenguatge i s'interessa per descriure i explicar l'estructura i el funcionament sincrònic o diacrònic de les diferents llengües (*DIEC*, s.v.)
- (3) a **filologia** (1803; de *filo-* i *-logia*) *f*1 Ciència que estudia la llengua en totes les seves manifestacions. 2 esp Ciència històrica que estudia i interpreta els texts antics i llurs relacions amb les cultures que els han fet de marc (*GDLC*, s.v.)
b **lingüística** *f* **LING** Ciència que estudia el llenguatge humà, d'una manera absoluta o tal com apareix de fet, cristal·litzat en les llengües concretes. *Lingüística antropològica, matemàtica, espacial* (*GDLC*, s.v.)

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

La definició de *filologia* del *DGLC* ho inclou tot: el vessant més tradicional, romàntic o carrincló («les llengües com a òrgans de la vida intel·lectual dels pobles») i el més modern («estudi científic del llenguatge»). El *DIEC* marca el que són els trets més caracteritzadors de l'aproximació filològica: l'estudi de l'estructura de la llengua, de la seva evolució històrica, l'anàlisi dels textos i el vessant cultural; per a la lingüística queda, a més a més, el «llenguatge» i el funcionament «sincrònic» de les llengües. Per acabar, el *GDLC* reconeix un sentit més especialitzat a la filologia (que n'és ben típic), i un de més general a la lingüística, si bé, per una banda, hi afegix una distinció més que discutible (la lingüística «absoluta» no sembla que es pugui agafar a res que no sigui «les llengües concretes») i, per una altra, acaba amb un exemple poc afortunat: *lingüística espacial*, molt poc usual i amb una polisèmia que convida a l'acudit.

Suposant que s'admeti que els diccionaris recullen uns sentits habituals i unes concepcions entre corrents i tècniques dels mots i de les construccions socioculturals respectives en què es fan servir, podem convenir que la diferència entre l'antigor (no

pas en sentit negatiu, en principi) de la filologia i la modernor (no pas en sentit positiu, en principi) de la lingüística es fa palesa a través de les definicions anteriors. Si ara hi afegíssim una segona onada de termes com *ciències del llenguatge*, *anàlisi (crítica) del discurs* o *ciències de la comunicació*, em sembla que les definicions que trobaríem es decantarien clarament cap al vessant de la lingüística i s'allunyarien del de la filologia. Per això al final la «gran» pregunta del concurs cau pel seu propi pes: ¿el terme *filologia* és encara avui el més adequat per referir-se a l'estudi (científic, si voleu amb cometes) de la llengua, el llenguatge i la literatura, amb el seu conjunt complex de manifestacions socioculturals de tota mena? Les «petites» preguntes també floreixen: ¿els filòlegs són o haurien de ser lingüistes? I al revés? ¿Les universitats han de formar filòlegs o lingüistes? ¿Fem servir *lingüística* com a terme general i saldrem el negoci?

2.1 PRIMERES RESPOTES I UN EXCURS INTERTEXTUAL: ¿VELLA FILOLOGIA VS. MODERNA LINGÜÍSTICA, ERUDITS VS. CIENTÍFICS?

Recordo per començar que no es tracta de termes excloents i, com es veurà tot seguit, no busco pas cap batalla terminològica. Una prova inicial en forma d'una nova pregunta: Joan Coromines, que era: Lingüista o filòleg? Valia amb la resposta, jo contestaria que *ambdós*, que diuen ara; *totes dues coses*, que dèiem de petits. Ja he fet la pregunta uns quants cops en taules rodones i de les altres, quan algú comença a burxar a favor d'un dels dos bàndols (tal com aquest algú ho sol plantejar); i la faig i la responc d'aquesta manera perquè m'espanta pensar que encara encetarem una guerra nova (una altra!) entre filòlegs i lingüistes.

Coromines, per cert, tenia opinió en aquest debat o controvèrsia (millor que guerra), i deixa bones pistes per pensar que se sentia millor com a lingüista (veg., en especial, Solà 2004; agraeixo molta informació sobre el tema a aquest altre industriós filologolingüista o linguisticofilòleg, *sic!*). Per exemple parla de Fabra com «el nostre primer lingüista», amb el benentès que la lingüística (històrica i no històrica), com a «branca de la ciència», es distingiria de la filologia, com a «branca de l'erudició» (Coromines 1963); de totes maneres, costa imaginar què n'hauria dit exactament, de tot això, el savi autor de les *Converses filològiques...* Força anys més tard, en una al meu entendre molt desafortunada dedicatòria, Coromines apunta (*DECat*, IX, 363):

A en Colón dediquem una Xenie de Goethe, amb versió catalana: «EINEM SPRACHFORSCHER. Anatomieren magst du die Sprache, doch nur ihr Kadaver; / Geist und Leben entschlüpft flüchtig dem groben Skalpell» (§ 37): A UN FILÒLEG. L'anatomia fas tu del llenguatge només quan ja és cos; / l'esperit i la vida per tu resta clos!».

Coromines en aquest cas escombra cap a casa (per dir-ho fi) i versiona amb el terme *filòleg* el que hauria pogut traduir igualment (o millor) amb el terme *lingüista* (l'original no diu pas *Philologe*). I deixant al marge aspectes tipogràfics (majúscula i dos punts), un *filòleg* potser hauria recordat que el text pertany també, almenys oficialment, a Schiller (en tot cas, cf. Cooper 1910), i sobretot, que no és pas ni una traducció ni tan sols una versió de l'original. Deixem estar també la contradicció del primer vers català (no es pot fer anatomia si no hi ha cos!) i la forçada concordança en singular del segon; el que voldria remarcar és que el per tantes coses admirable autor de *Lleures i converses d'un filòleg* s'arramba al costat lingüístic com un altre ho podria fer al filològic, trampa que fem sovint i que la crítica (filològica i lingüística) no hauria de permetre. En definitiva, no trobo just d'arribar a les metàfores del *filòleg* com a disseccionador de cadàvers textuals, parentes de les més corrents que conceben els diccionaris com a cementiris de mots. Emparentar, i tan de prop, la filologia amb la necrofilia desafina i desafia el suposat adversari. Goethe mateix també deia (a Faust, i amb boca ineisotèlica) que totes les teories són grises i que només es veu l'arbre de la vida... Podríem afegir-hi que moltes teories lingüístiques són ben griseses o de color de gos com fuig... i que en canvi molts textos escrits, alguns de molt vells, són plens de vida i de colors. Germà Colón, un altre savi imprescindible, ho sap molt bé i ho ha fet palès quan ha calgut.

Ara bé, digressions a part, em fa l'efecte que el terme *filologia*, tant si l'entendem en el sentit més específic com en el més ampli, necessita avui com a mínim un complement semàntic i vitamínic de consideració. L'objectiu terapèutic, que guanyi pes i vitalitat, que l'ajudi a situar-se en el món actual i a fer-se un futur en benefici del gremi i dels practicants. Per exemple i en concret, per què no filologia i comunicació? Algú hi sortiria perdent? Podríem guanyar-hi tots alguna cosa? Doncs bé, parlem i parlem-ne, aprofitant que ara fins i tot les entitats financeres nostrades recorren a la propaganda del recurs a la conversa.

Un dels debats universitaris i acadèmics que queda per fer s'hauria de centrar no pas tan enllà per discutir si abandonem la paraula en qüestió —maleïda (en el bon sentit) o venerada (en el dolent)—, sinó més *cap aquí* per precisar el seu contingut. O

sigui per saber ben bé què vol dir avui *filologia* en termes científics i disciplinaris (encara que soni malament, dit així) i en termes professionals, laborals. Jo em decanto, ja ho dic de bon principi, per no abandonar la paraula ni per substituir-la per la de *lingüística*, perquè no crec que se solucioni gairebé res del que és essencial. Voto per completar-la, amb els termes (i sobretot els continguts!) de lingüística i comunicació; en fi, trobaria lògic i útil, simplement de sumar a la tradició, que no té per què ser una rèmor, tots els avantatges de les noves orientacions, la de les ciències del llenguatge en particular, la de les ciències de la comunicació en general. Es tractaria de no perdre cap maleta en el traspàs, més aviat d'afegir-hi nou equipatge. ¿O no és el marc de la comunicació el context natural —*epistemològic*, que queda més bé— de la filologia i de «les lletres»? Només si es considerés que no és així, aleshores sí que canviaria el vot i deixaria el terme *filòleg* al pare, que anés a raure on fos, i em quedaria només amb el de *lingüista*. Però si creiem que la filologia té a veure per força amb l'amor als textos (de tota mena!), si reconeixem que els textos són productes comunicatius i si sobretot volem salvar o revitalitzar el mot i les edicions crítiques, dotem-la aleshores d'uns continguts i unes formes que ens allunyin d'una certa esclerosi mental i professional que fa temps que l'envolta (al meu modest entendre i, pel que sento, també a criteri de bastants col·legues, no solament els amics). Per descomptat, la paràlisi o la migradesa de mires professionals no beneficien gens els sacrificats estudiants que s'inclinen, sovint amb el disgust dels seus parents, per aquestes titulacions i per aquestes tasques, les que a uns quants ens serveixen per al que se sol dir «fer bullir l'olla», «guanyar-se la vida» i qui sap si també «guanyar-se el cel».

3. ¿QUE TOT CANVIï PERQUÈ RES NO CANVIï... O QUE CANVIï ALGUNA COSA?

El nom de Bolonya s'associa des de fa molt de temps, per una banda, a les arrels universitàries, en els cercles cultes, i a la mortadel·la i els espaguetis, per una altra, en els cercles més corrents. En referència als primers, ja fa un cert temps també que serveix per anunciar multitud de novetats, a vegades acompanyades del dubte de si s'han de concebre com una amenaça o com una esperança. Deixem-ne estar la valoració i acceptem que, ens agradi o desagradi, alguna cosa es mou i ens afecta perquè som dins Europa. *Ergo* anem tots plegats cap a un lloc comú, sigui on sigui i amb el benentès que algú afirma que sap del cert el destí del viatge.

Doncs bé, ara que s'intueixen i acosten tantes reformes en gairebé totes les esferes i dimensions acadèmiques, científiques, universitàries i docents, potser fins i tot la filologia, amb adjectius i sense, s'hauria de preparar per als canvis. El sarcasme resulta fàcil: només si reconeixem la seva (quasi?) perfecció excelsa, la seva tradició immaculada i visió preclara, catòlica i simpàtica, si, i només si, es proven aquests atributs es podria decidir que pot continuar transmetent la seva essència incorrupta pels segles dels segles; sense canvis, és clar, perquè el que va bé és millor no remenar-ho.

Canviar-ho tot, una part? Replantejar, repensar? Tal vegada replantejar pressuposa massa, i resulta sobrer o massa agosarat demanar revisions profundes i crítiques. Però, si més no, jo m'inclinaria per *reelaborar*, o sigui partir del que s'ha elaborat i *laborar* més; entre nosaltres, deixar de girar l'esquena a les sortides laborals i tenir-les en compte de veritat, no per quedar bé ni per maquillar plans d'estudis. La demanda no és pas original, d'acord, però fer-ne cas si que ho seria, perquè encara està pendent l'assignatura d'una formació aplicada i professional, no de vena erudita. I amb rigor i exigència, és clar, però això són figues del paner del costat, del de les *lletres* en general. Per començar, o per continuar, tant se val, estudiem-ne una mica les circumstàncies i algun dels factors involucrats.

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

3.1 D'ESTUDIANTS ENCARA EN QUEDEN... PERÒ HI HA HAGUT MAI CAP GREMI FILOLÒGIC?

Continua havent-hi un grapat de persones, sobretot a les terres de parla catalana (abans, Països Catalans) que decideixen cada any apuntar-se a la carrera que bateja els seus seguidors amb aquesta designació que he personalitzat línies amunt: *Filologia* de nom i *Filologia Catalana* amb nom i cognom. Tots s'estimen, i tots ens estimem, suposo que amb una mena d'amor pseudoespriuenc, aquesta pàtria professional. No se sol escollir per casualitat ni, val a dir, per afany d'esdevenir una potència, econòmica o ecumènica; això sí, més d'un la tria (gairebé només!) per *fer país*, com si no calguessin bons professionals d'altres menes...

A més d'una pàtria cultural, el rètol adquireix la dimensió de llicenciatura universitària, de doctorat i d'àrea de coneixement ministerial; per tant, poca broma, que a més a més al darrere hi ha encara una estola de congressos, llibres i revistes, dit així per abreujar. ¿Però hi ha un gremi, també, en el sentit pròpiament professional?

Aquí és on em fa l'efecte que trontollen certes estructures —o el que sigui— i on diria que hem estat, i som, més aviat curts de vista. Ni voldria passar-me de llest ni m'agrada ser gratuïtament injust, i per bé que el to regeneracionista em molesta, la pregunta torna a estar servida: ¿no ha arribat ja el moment que, en vista d'un passat i d'un present imperfectes, i amb vista a un futur més que probable, tinguem una mica de vista gremial o professional?

3.2 TOT I QUE ES MORI LA LLENGUA... SEMPRE QUEDARÀ LA FILOLOGIA!

Ara que fa cent anys del primer congrés internacional de la llengua catalana, i com que els aniversaris desperten certes perversions o desviacions mentals, (diguem-ne la revisió del passat, la previsió del futur, la pensada de quants anys queden de vida, de com s'han de fruir o malviure, etcètera), seria un bon moment per formular crítiques i propostes. No pas amb l'ànim ni amb l'esperança, sent sincer, que res canviï en substància; solament a tall d'exercici espiritual i per deixar constància que, a vegades, pensem en la feina. D'altra banda, no desesperem del tot perquè, ni que es morís el català, òbit que sembla més aviat ineludible i *àdhuc* imminent, segons força especialistes del ram, sempre ens quedarà la filologia catalana (innu els col·legues de les llengües mortes!). L'eternitat és un valor afegit a les disciplines sacres: el temps no hi compta, ni tan sols la vida. Tanmateix, mentre no es produexi el fatal desenllaç, el que és normal en qualsevol camp de coneixements és decantar-nos per la modernització; no pas per l'atractiu de la modernitat *per se*, sinó perquè és llei de vida, o signe dels temps, o perquè no hi ha més remei: perquè la concepció de la psicologia o la biologia d'avui tampoc no són les mateixes que les de fa trenta o setanta anys. ¿No hauríem de provar-ho, per veure com ens en sortim? De fet, hi ha algunes bones noves que vénen d'insignes persones amb formació filològica...

3.3 LA FILOLOGIA CATALANA AL PODER (POCS ESTUDIANTS PERÒ MOLTS CONSELLERS!)

Malgrat la pertinaç sequera que flagel·la des de fa anys els camps universitaris de la filologia catalana, els lingüistes aplicats de Catalunya interessats per les professions dels membres del gremi fa un cert temps que estem d'enhorabona: hem vist com s'han

eixamplat en pocs temps les fronteres de les professions lingüístiques, tant en quantitat com, sobretot, en qualitat. ¡Qui hauria dit que els llicenciats en filologia catalana depassarien el tradicional llindar de la Conselleria de Cultura (Honorable Josep Maria Pujals) per, tot fent un tomb per Benestar i Família (Honorable Anna Simó), arribar als més alts cims del poder (autonòmic): Honorable Josep Lluís Carod i Honorable Josep Bargalló!. Certament el primer conseller en cap filòleg català no va durar gaire... i, per cert, és trist que fos per haver parlat (massa?). ¡Quina pena que se li apliqués un càstig que ens retorna a les velles aules de la infància, d'on expulsaven els xerraires! I encara sort que formem part d'un règim que es diu *parlamentari*, paraula que, segons l'etimologia, no ve pas de *parla-mentir*... Però sigui com sigui, ¡qui hauria pogut vaticinar per afegiment que el seu substitut, encara que tampoc no hagi durat molt, repetiria formació acadèmica i no desmereixeria gens la bona oratòria del seu immediat predecessor!

Tal vegada hauríem d'exigir que no es repetís, doncs, que la filologia catalana no té futur, que no serveix per a (gairebé) res i que els filòlegs són un exponent del luxe asiàtic cultural de què gaudim, tot i que la connexió entre formació professional i càrrecs polítics la comentaré més tard. Per ara em quedo amb la nota positiva que no s'afiguri ningú que als filòlegs els faltarà feina: just al contrari. Atès el panorama global, internacional, estatal, regional i local, m'atreveixo a pronosticar que, si els preparéssim bé i els ensinistréssim per poder analitzar críticament el món discursiu que ens envolta, podrien fer bullir l'olla anys i panys.

Per començar, només que es dediquessin a analitzar les passades (en tots els sentits) declaracions dels *mandos* (governants) centrals —en la geografia peninsular— tindrien una ocupació de llarga durada. A més, seria un decidit pas endavant per intentar posar remei a la *punyent*, dramàtica falta de crítica de debò, dins i fora dels cercles filològics. No em refereixo al que abans en deien «les formes», tot i que el corral ja donaria per redactar i vendre enciclopèdies de bones maneres. Tampoc a la cohesió i a la correcció superficials, ni en general a tot allò que navega en superfície, per bé que no es pot dir que els personatges públics acostumin a aprofundir gaire ni gaire sovint. Em refereixo ara a autèntiques lliçons de pragmàtica, pràctiques discursives i estratègies comunicatives: posem per cas, com dir, sense ni excusar-se, que el que s'ha dit ja no s'ha dit (*retira-ho!*, que deien alguns de petits!); com convertir, sense enrogir, la calúmbia, una mena de terrorisme lingüístic (*Assassins!*, per exemple) en un *lapsus linguae* (lingüístic, *sic!*); com *xulejar* el personal de mil i una maneres diferents; com

insultar sense repetir-se i, després, tornar a insultar quan s'intuïa una lleugera insinuació de disculpa; com mentir amb naturalitat i eficàcia, amb infinitat de trampes i recursos retòrics... ¿I encara hi ha algú que gosa dir que s'està perdent la competència discursiva? Tot això dia rere dia, sense descans, escrivint barbaritats a certs diaris, dient bestieses a certes ràdios, calúmnia amunt difamació avall, fins i tot als parlaments. El tema tant és, mentre serveixi als interessos de la *troupe*: pot ser el més general o global (la seguretat mundial, el terrorisme internacional i les guerres actuals) o pot ser el més local (el conflicte lingüístic català-castellà, per exemple) és clar, i no diguem les manipulacions constants sobre el nom i la unitat de la llengua al País Valencià. L'anàlisi discursiva dels conflictes lingüístics i de les ideologies que hi ha al darrere és o hauria de ser una font inesgotable de recerca, de tesis i de projectes; fa deu anys ja resultava evident que era així (veg. Payrató 1996), ben segur que d'aquí a deu anys passarà el mateix, encara que alguns preferiríem que no fos així, si més no pel que fa als que ens toquen de tan a prop.

4. DE LA FILOLOGIA A L'ANÀLISI CRÍTICA DEL DISCURS («APA NOIS, ANEM-HI TOTS...»)

Register for free at <https://www.scipedia.com> to download the version without the watermark

Els últims tres anys podrien resultar decisius per a l'impuls dels estudis d'anàlisi crítica del discurs, i tant de bo que més d'una tesi doctoral i d'un projecte de recerca s'hi volguessin dedicar. Qui pensi que tot plegat resulta exagerat, que compari per exemple les portades dels diaris estatals. De seguida comprovarà que, com a mínim, per dir-ho amb delicadesa, hi ha algú que s'equivoca... i sovint, de manera recurrent!

Ja és gros que el diccionari reculli com a frase feta *diu més mentides que el diari* (veg. p. ex. *GDLC*), però xiquet..., no deu ser pas per casualitat, i poques vegades tornarem a trobar (esperem-ho) una justificació tan evident per a la dita. És clar que la podríem canviar també per altres imatges, algunes de televisives o dels àmbits més diversos: ha arribat a aparèixer un ministre espanyol de l'Interior fent el pallasso (en el mal sentit) davant d'un micròfon, i no costa gaire recordar un portaveu del govern (estatal) dient més mentides que un mentider patològic.

El regne estatal dels disbarats és multimèdia, i ja hi ha qui els col·lecciona. Com que, per sort, no ens ho podem empassar tot (Déu nos en guard de l'empatx), costa molt de fer números i calibrar si es diuen més bestieses a través dels diaris, la ràdio o la

televisió. I realment encara sobta trobar en el poti-poti mediàtic, al costat de famosos cada vegada menys famosos, tants polítics cada vegada menys polits, jugant a veure qui la diu o la fa més grossa, sovint amb menyspreu de la llengua estàndard i de les maneres estàndard. Sap greu que tots aquests *pàjaros* comprin vots amb males arts, i que puguin acabar de desencantar possibles votants de l'interès per la cosa pública. I encara sap més greu que, mentre que a alguns (pocs) parlar més del compte els costa el càrrec, a d'altres no els costa gens dir tantes bestieses; de segur, se suposa, perquè precisament no tenen por que els costi el càrrec. Ara que, després de veure el resultat de les últimes eleccions espanyoles, potser algú es recordarà, abans de les pròximes i ni que sigui com a mesura profilàctica, de mossegar-se la llengua a temps.

El panorama local ha millorat, també, al llarg dels últims anys... Per exemple, hi va haver uns mesos en què a Catalunya ningú ja no parlava de *l'oasi català*. Era més aviat el *ring català*, el quadrilàter de casa: com que hi ploviien bufetades a tort i a dret, tothom tenia prou feina a aixoplugar-se, perquè no se sabia per on bufaven les trompades. Val a dir, això sí, que a casa nostra el «correu intern» era i és, en general, menys animal, i que les garrotades verbals i les declaracions salvatges entre nadius no hi proliferen. De les absurdes, però, Déu n'hi do... Per exemple es feia carregós que el cap de l'oposició, primer conseller en cap de l'era postfranquista, no parés de dir que «els» havien fet fora del govern (quan encara no hi havien entrat!) i que el president era un «president perdedor» (sort, perquè si arriba a guanyar!). És clar que com que no ha tingut la sort d'estudiar filologia catalana, a diferència dels dos consellers en cap més recents, no deu conèixer prou bé el significat de les paraules: vet aquí una de les armes més esmolades dels filòlegs catalans, utilitzable, gràcies a les noves tecnologies, per terra, mar i aire. Se suposa que si no ha continuat cap conseller en cap és perquè no han trobat cap filòleg amb prou formació... política. Les noves eleccions ja diran la seva.

La pregunta, a la vista d'aquest espectacle panoràmic, també em sembla evident: ¿podem continuar formant filòlegs sense ensinistrar-los perquè adquireixin una base crítica? El terreny de l'argumentació i el de l'antiga (!) retòrica, ¿no haurien hagut de continuar sent eines fonamentals de qualsevol estudiós del llenguatge, en lloc d'haver quedat arraconats per l'anàlisi gramatical i per la història de la literatura? Hi tornarem amb més exemples més endavant, però l'anàlisi crítica del discurs, i la lingüística (aplicada o no) crítica no han nascut o renascut perquè sí (vegeu per exemple, Fairclough & Woodak 1997, Martín Rojo & Whittaker, eds., 1998, Pennycook 2001 i Cook 2003). I no troben cada vegada més adeptes i practicants per casualitat: és un

signe dels temps que corren i de la *realitat* discursiva tan aclaparadorament abusiva que ens envolta, tant en un nivell local com regional i global. (Confiem, almenys, que en quedin exempts els àmbits íntims, familiars i amicals, en bé de la salut mental de cadascú.)

5. COM A MOSTRA: SOBRE LA MENTIDA, L'EUFEMISME I LA METÀFORA. BREU CRÍTICA D'EXEMPLES ACRÍTICS

Des de les ciències de la comunicació s'ha dit molts cops que el llenguatge verbal ofereix un canal mitjançant el qual resulta molt fàcil mentir. D'acord, ja ho sabem, però alguns encara manteníem una certa capacitat de sorpresa, potser per ingenuïtat. En conjunt, i fent també repàs dels últims tres anys, per no anar més enrere, fa feredat el nivell «professional» a què es pot arribar de tergiversació, manipulació, perversió, pol·lució... de la informació. D'on ha vingut, l'onada de fred? Tal vegada és per seguidisme del model americà —el gran col·lega d'ultramar i d'ultradreta ja fa temps que va donar permís per mentir obertament, sense amagar-se'n; ara ja no cal ni disimular—. Els col·legues al·ludits de latituds més properes també van *sobrats*, britànics, russos i hispànics en particular. *S'han crescut*, com perpetren bastants periodistes esportius. I com que qui paga mana i dóna exemple, si molts polítics no practiquen —ni per equivocació— l'autocrítica, ¿per què gaires periodistes haurien de practicar —per convicció— la crítica? Com a notícia també recent, s'ha demostrat que els polítics han d'aprovar, almenys, l'examen electoral, però ¿qui examinarà mai els professionals de la manipulació informativa a sou de capitosts i de capitals més que térbols i sense escrúpols?

Tots plegats acabarem necessitant una formació d'analistes crítics del discurs si no volem que, a còpia de mentides, mitges veritats i omissions, se'ns acabi fonent la capacitat de resistir i de descodificar amb el cervell. Ja no és que de les guerres en diguin *conflictes bèl·lics* o *armats*, exemple típic d'eufemisme de quan érem petits; és que ara els exèrcits fan *missions de pau* i els imperis *restableixen democràcies*... I ja se sap, *les bombes cauen*, moltes per exemple sobre Bagdad, com els meteorits, no pas perquè les llanci ningú. Només els *terroristes* posen bombes, però com que són els dolents (dolents dolents, de solemnitat, és evident), ja és normal; mentre que ja no és normal, en canvi (només per als *malnacidos*), considerar-los com abans —o segons quins— *revolucionaris*,

guerrillers, militars, forces de la resistència, membres de grups armats... Només són *terroristes*, i que no se t'acudeixi dir-los res... tret que siguis, a Espanya, en segons quin moment històric, bisbe, capellà, representant del Govern, membre d'un partit polític, policia, càrrec autonòmic, exfundador de la colla, col·lega penedit, etc. Com poden canviar les coses en uns mesos: del tabú (del terror) a les converses (de pau)... I com continua sent de diferent que segrestin o detinguin una persona, sobretot si és israeliana o palestina...

Canviant d'orientació, però no de tema de fons, hi ha mostres menys greus i tràgiques, però també amb cua, vull dir que il·lustratives d'una certa mentalitat filològica. Fa molt que m'admira, per exemple, que els diccionaris catalans (no pas a sou de l'Administració ni censurats per ningú en concret) donin prioritat a formes com *ésser* en lloc de *ser* (fins al punt d'entrar *ésser cul i merda*, expressió contradictòria funcionalment) i continuïn sent tan puristes com per recollir *polla* exclusivament amb les accepcions de 'gallina jove', 'cap-roig' (peix) o 'pollancre'. És ben bé que els diccionaris poden ser uns magnífics creadors de mons possibles, però en el món real dels parlants catalans la paraula esmentada té un altre significat, que segurament coneixeu, i el fet que vingui del castellà no sembla bona excusa per rebutjar-la. No hi ha cap recança, en canvi, perquè un mateix diccionari (general) que ignora un terme tan corrent (veg. *GDLC*) n'inclogui d'altres de tan coneguts com *1,3,5-trinitrobenzè* o *2,4,6-trinitroresorcinol*, sense els quals ben segur que la nostra capacitat expressiva quedaria molt limitada. Ah, i si és per la cosa dels orígens, tingueu en compte que també s'hi incorporen *mass media*, *kleenex* o *kopek*, que no semblen pas ni imprescindibles ni gaire nostrats.

I pel que fa a metàfores i metonímies, què me'n dieu de la part pel tot? Un truc de màgia retòrica generalitzadora i eficaç...: la pura essència de la sinècdoque! Sort en tenim, per exemple, que l'exèrcit espanyol vetlla per *tots* nosaltres i per la unitat d'Espanya, que com *tothom* sap perfectament, i ai del qui s'equivoqui o no ho recordi, ja consta als llibres sagrats i a les coves prehistòriques (Pepe Rubianes se'n va oblidar i ara està castigat de cara a la paret del teatre). Unitat que, tanmateix, no deu córrer cap perill, perquè no ens cansem d'escoltar, en boca de molts, que *todos los españoles* hi estan a favor (*malnacidos* inclosos?). A vegades, fruit d'un exercici intens de matisació, es pot sentir «la inmensa mayoría de los españoles» o «la práctica totalidad de los españoles», expressions difícils de traduir a termes estadístics o quantitatius. Més a prop, donar per fet a tort i a dret que tots els catalans s'estimen (només) el Futbol Club Barcelona o la

selecció catalana d'hoquei com si fossin els seus fills de l'ànima em sembla exagerat i fora de lloc. Les generalitzacions discursives del tipus «els catalans» (encara que vagi seguit per «les catalanes») més tot el que ve al darrere solen grinyolar i fan mal de panxa. Escollir d'esmentar o *callar* els diners que ha deixat a una ciutat com Barcelona un congrés mundial de cardiologia, ¿no és també una qüestió filològica? La selecció i manipulació de la informació, ¿forma part de les tasques filològiques? ¿Solament de les dels periodistes? ¿Continuaran filòlegs i lingüistes fent només de correctors de lletres i sons o, com esperem alguns, podran fer algun dia d'assessors d'alguna cosa més, de moltes coses més?

Tornem-hi, per acabar els exemples. Per ara, i mentre no es demostrï el contrari, mal assumpte quan *tothom* (tothom tothom!) està cegament a favor d'alguna cosa, quan tothom està *del tot* d'acord en tot. Ja ho diuen alguns proverbis orientals, quan absolutament tot encaixa... cal revisar el que s'ha fet, perquè alguna cosa deu estar malament... La discrepància política i discursiva, en general, sol ser més profitosa que la unanimitat per defecte, perquè sí o perquè toca. La crítica ben feta no fereix, no ofèn, és cortesa i pertinent, i sobretot útil, serveix d'alguna cosa, a diferència de la lloança vana o l'assentiment rutinari. Entre messianismes i *mesellismes*... n'hi ha per llogar-hi cadires. En els absolutismes verbals i discursius acostuma a passar que l'esperit crític se n'ha anat de vacances, està a l'atur o s'ha jubilat anticipadament: es deu haver *deslocalitzat*, que diuen ara, o potser *para boig*, que deien abans. Bona nit i tapa't quan la pertinaça sequera s'abat també sobre la crítica. Els resultats són desoladors, com els de la cançó tradicional, premonitòria, d'alta càrrega política (qui ho hauria dit, abans de la gloriosa i imperial invasió de Perejil): «Julivert meu, com t'has quedat, sense cap fulla i el cap pelat» (o *trillat*, en versió espanyola moderna). Doncs bé, i en conseqüència: qui ensenyarà capacitat crítica als nous filòlegs? Ja s'ho faran... com en la immensa majoria o la pràctica totalitat de les tasques professionals que els esperen. O ja els suspèndrà la vida, que deia l'altre.

6. DE LA CRÍTICA NECESSÀRIA (D'ESPECTADOR A CRÍTIC DAVANT L'ESPECTACLE)

Potser per desvetllar i tornar a fer treballar la consciència crítica, els del ram de les lletres també hi podríem fer alguna cosa, ni que fos a tall d'unitat d'emergències i

primers auxilis o de servei d'atenció al client. Si el llenguatge i les llengües ens fan humans, la crítica i l'autocrítica són els recursos que ens fan més persones, més civilitzats, més lliures i espavilats. No és pas que calgui endinsar-se en la pregonesa de la filosofia del llenguatge, n'hi ha prou fent exercicis periòdics de responsabilitat i uns quants estiraments matinals de la capacitat de comprensió, que atenyi un nivell superior al de la sola de la sabata (*tolerància zero*, quina troballa!).

El passat espectacle politicocircense semblava realment el millor del món, sent com era d'imprevisible i extraordinari; ja ho diu el lema dels artistes, «més difícil cada cop». Posats a demanar, tant de bo que almenys faci augmentar —per sobre de l'actual *creixement zero* (encara «més millor» que l'anterior!!)— no solament la consciència crítica sinó de retruc les vocacions de filòleg, que fa temps que no estan gaire per sobre —en quantitat, no sé si també en grau de convicció— de les religioses. I ja se sap que, com que la paraula es va fer carn... es va acabar confonent tot, i les barreges poden ser explosives. Algú encara deu recordar que els grans enemics de l'home són el món, el dimoni i la carn (o la paraula, doncs), i una combinació així, a la cassola, malament rai: el desbarrejador que ho desbarregi... bon analista del discurs serà. Fa temps que sabem que discursos, ideologies i identitats componen un paquet de «tres per un» que s'ofereix sense aturador als nostres ulls i a les nostres orelles en el *megahipersupermercat* mediàtic, grandiosa superfície comercial de mons i estils comunicatius. Costa molt entendre's hi, també entendre'ns, i en realitat ens entenem molt menys del que pensem, perquè interpretem el que bonament podem i el resultat no coincideix sempre amb les intencions de l'emissor, que per acabar-ho d'adobar no sempre té tampoc ni bones intencions ni gaires ganes que l'entenguin (i no pas per desig de poètica vaguetat). Per tot això també fem cap al famós *tu ja m'entens*, una altra gran perla *lingüística*, digna d'algun ministre o ministra. La paròdia de La Trinca de la cançó de Raimon delatava una *entente cordiale* i unes pressuposicions pragmàtiques de llarg abast que retrobem en innumbrables exercicis discursius, per exemple en exàmens, en entrevistes, en converses col·loquials...: «El bròquil s'està florint, tu ja m'entens... Demà serà un altre dia, tu ja m'entens...». I, en efecte, al pas que anem, o ens espavilem discursivament i intentem ensenyar a espavilar-se, o s'acabarà el bròquil. O es florirà, que no se sap què es pitjor.

7. DE LA FILOLOGIA A LA COMUNICACIÓ (I TIREM PERQUÈ ENS TOCA?)

En relació amb aquest eixamplament tan honorable de les professions dels filòlegs/lingüistes, una altra de les preguntes maleïdes o si més no capcioses que no es pot amagar és la següent: tot i que no deu tenir gaire valor estadístic, atès que n'hi ha només dos casos, l'arribada al poder dels dos últims consellers en cap de Catalunya, ¿s'ha produït *gràcies* al seu títol de filologia catalana, *malgrat* aquest títol o *amb total independència* del títol? No voldria posar més llenya al foc votant per la segona possibilitat, i tendeixo a quedar-me amb l'última, la més neutra. Suposant que fos així, seria una circumstància molt similar a la que concorre en el fet que el Molt Honorable anterior fos metge, com l'anterior alcalde de Barcelona (són metges o tenen el títol de metges, deixem estar les metonímies...). Aparentment no sembla que els càrrecs d'aquesta mena hagin de trobar un suport especial en la carrera mèdica, tret de relacions indirectes en el sentit de prevenció de riscos mentals i teràpia contra les crítiques (sobretot si l'especialització ve pel costat de l'anestèsia).

En fi, per no caure en derrotismes ni en un optimisme desaforat, doncs, una opció raonable és pensar que el títol de filologia catalana no els ha impedit «arribar» a on són. Més enllà, no gosaria abocar-m'hi: atesa la «desprofessionalització» tan flagrant que ha caracteritzat sempre els estudis de filologia, atribuir-nos certs mèrits pel que fa a les nostres sortides professionals semblaria un sarcasme o una absurditat d'alt calibre, similars als d'imaginar professionals de la medicina presumint de formar futurs presidents de la Generalitat i alcaldes de Barcelona.

Tanmateix m'ha sorprès trobar especialistes en capacitació professional i gestors de l'ocupació que defensen la sortida de filologia com una bona base per al món laboral, gràcies, segons la seva argumentació, a la formació àmplia i versàtil que es rep (*sic!*). Així es defensava al si d'un cicle molt complet i bastant recent celebrat a la Universitat de València sobre les sortides de la filologia (espanyola, això sí). El cicle, celebrat el novembre del 2004 i organitzat pel Departament de Filologia Espanyola, va incloure conferències sobre nombroses especialitats i sortides professionals susceptibles de ser rellevants per als filòlegs o lingüistes: ensenyament de primeres llengües, de segones, per a adults, amb finalitats específiques, logopèdia, correcció, edició, planificació lingüística, traducció i interpretació simultània, llengua de signes, assessorament lingüístic i d'imatge, detecció de plagis i informes pericials (lingüística forense), lexicografia, terminologia, lingüística informàtica i computacional... N'hi deu haver

més, d'ocupacions, ben segur, però tant és. Hi faltava per exemple la recerca i la professió de professor universitari de filologia... però potser no les hi van posar perquè les trobaven minoritàries o perquè tenien por de la competència i les intromissions professionals...

Força altres cursos, seminaris i taules rodones amb objectius similars als de les jornades esmentades s'han celebrat amb posterioritat en diverses universitats espanyoles i catalanes. La conclusió global sempre és la mateixa: resulta interessant de debò pensar què podria ser/fer un llicenciat en filologia si en lloc de plantejar les filologies en general i les «natives» en particular com a camins cap a l'erudició i com a carreres tancades en elles mateixes (regnes de taifes o corralets idiomàtics) es plantegessin com a cursos de formació professional de llengua, literatura... i comunicació. Si s'augmentessin els nivells d'exigència, potser es podria fer el mateix... i molt més. En tot cas, es podrien reelaborar els plans en l'orientació comentada més amunt i el resultat, al meu entendre, beneficiaria l'estudiant i el(s) futur(s) gremi(s) professional(s). Fa molt temps que penso, potser de forma errònia, però què hi farem, que l'única salvació de la filologia —i en especial de la catalana— consisteix a afiliar-se a un context o marc comunicatiu (les anomenades o anomenables *ciències de la comunicació*) que la dignifiquin, no pas en essència, que ja sé i ja he escrit que és (quasi) divina, però sí en capacitació professional, molt més terrenal i prosaica, d'acord, però també útil i justificable, sobretot tenint en compte qui paga la formació i qui paga els formadors. I que consti que no estic dient ni insinuant que els fons públics no puguin dedicar-se també, en part!, a l'erudició, però no en les proporcions en què s'ha estat fent durant tants i tants anys. Al meu entendre, la filologia i la lingüística tenen força similituds amb la medicina, moltes més del que pot semblar en aparença i del que molts dirien; doncs bé, no puc imaginar ningú defensant una formació mèdica que no plantegés el futur metge com a professional.

8. ELS NOUS (?) PLANS D'ESTUDIS O LA HISTÒRIA AL REVÉS (TAL TROBARÀS, TAL FARÀS)

Dit sense ambages (que, plagiant J. J. Millás, no sé pas què dimonis significa) i afirmat sense addendes de dades ni proves adjuntes, però amb experiència de remenar plans d'estudis, asseguro que una mirada objectiva als plans de la filologia catalana

descobreix, amb els matisos que vulgueu, un percentatge esparverador (*exagerat*, si ho trobeu hiperbòlic) de crèdits de gramàtica i d'història de la literatura. La resta són complements, a vegades amb l'excepció de la història de la llengua i la dialectologia (que, de fet, ja són parents molt pròxims dels terrenys anteriors per la banda de la lingüística descriptiva i per la de la història). En realitat, i també amb els matisos que calgui, la filologia catalana és, bàsicament, gramàtica i història de la literatura. I els complements, siguin en forma de sociolingüística, crítica literària, lingüística aplicada o literatura comparada, no aconsegueixen mai canviar el plat, de la mateixa manera que per molt que s'amaneixin certs cuinats no canvien de gust, si de cas s'acaben d'espatllar.

Si hi ha d'haver cap canvi, caldrà començar per la mentalitat, i significarà entendre que un futur filòleg hauria de ser un futur professional de les tasques (comunicatives) lligades a la llengua i a la literatura, no un erudit en miniatura o en potència ni un «gramàtic teòric». Per posar un sol exemple, prou entenedor i realment «paradigmàtic»: durant els cinc anys en què vaig fer la llicenciatura de filologia (més dos de doctorat), era impossible aprendre a corregir textos o galerades (aquesta paraula, de fet, m'era totalment desconeguda), una de les ocupacions de sempre més freqüents per a un filòleg. Vint-i-cinc anys després la situació és gairebé idèntica, i totes les «aplicacions» (didàctiques, d'assessorament, professionals en definitiva) es menystenen, en general, amb les mateixes excuses d'abans: l'ofici ja l'ensenya la vida...; qui vulgui *saber* llengua ha d'aprendre, primer i bàsicament, gramàtica, la resta són (conceptes) «circumstancials», «adjunts», «contingents»; qui vulgui *saber* literatura ha d'aprendre, primer i bàsicament, història de la literatura (després ja mirarem si queda una miqueta de temps per a res més...).

Per acabar-ho d'arreglar, encara hi ha força gent que pensa —per bé que no ho diu— que un bon filòleg no cal que sàpiga idiomes, ni tan sols que tingui un determinat domini del castellà: és ben bé allò de «en català, només» (tot i que sovint s'hi hauria d'afegir un «i encara!»). La idea de poder viure en català (només?) fa temps que floreix en bastants cercles filològics, orgullosos que es puguin realitzar certes coses —congressos, revistes, tesis...— només en català. Evidentment, el resultat és també que només ens ho mirem o llegim —si és que s'arriba a fer— els quatre de casa, i allò de la *universalitat* que sembla que hauria de caracteritzar les universitats acaba brillant per l'absència més absoluta que es pugui imaginar. Per contra, cada vegada que un(a) investigador(a) publica, posem per cas, una tesi o un article de recerca en anglès sobre el català, ¿no contribueix més a la difusió de la nostra cultura que si ho fes només en

català en una revista local? Els exemples de països com Holanda, que ens queda força a prop, en relació amb el neerlandès i l'anglès, o dels països nòrdics, encara que ens quedin més lluny, ¿no podrien servir una mica per renovar el panorama? Les iniciatives com la dels *Catalan Working Papers in Linguistics*, de la Universitat Autònoma de Barcelona, o la de la revista *Noves SL. Revista de Sociolingüística*, de la Generalitat de Catalunya, editada en format electrònic en versions catalana i anglesa, semblen una alternativa molt digna i eficaç, i s'allunyen d'una exclusivitat que no sempre cal ni es pot defensar.

Parlant d'exclusivitats, el domini de l'escrit sobre l'oral als plans d'estudis continua sent alarmant, abassegador (que diuen a certes retransmissions esportives, no se sap gaire bé per què). I estrany, sobretot en contrast amb un món en què la comunicació audiovisual adquireix un pes cada cop més obvi. Per això, com és ben natural, floreixen les llicenciatures de comunicació (audiovisual) i les de filologia es marceixen (perdoneu, però la metàfora era inevitable). Diuen que fa uns cent mil anys que parlem i només uns tres mil anys que escrivim, però a les facultats de filologia els noranta-set mil anys de diferència no es noten enlloc... i l'abandó de l'oralitat i la no-verbalitat o multimodalitat és total (o quasi total, per si algú creu que dir-ho així és excessiu). Com ha passat en altres ocasions, ara la moda de la multimodalitat, que ja fa anys que s'arrossega en altres contrades (vegeu per exemple Kress & Van Leeuwen 2001), arribarà quan ja no serà, precisament, moda; a vegades fa l'efecte que mentre que els uns encara tot just acaben de descobrir el magnetòfon, els altres ja treballen amb so, imatge i tot el que calgui...

¿Per què un bon filòleg no ha de saber tampoc (per obligació) construir un discurs oral cohesionat, coherent i eficaç? Ni se suposa que ho ha de saber ensenyar, ni se suposa que ho ha de saber fer. Potser ja tots admetem, tàcitament, i per molt que de tant en tant algú s'exclami, que tot això són tasques pròpies de la «didàctica de la llengua i la literatura», però no, en canvi, de la filologia. Així, mentre que uns terrenys —àrees de coneixement, àmbits laborals, digueu-ne com vulgueu— creixen, uns altres decreixen. I la minva no és atribuïble —malgrat les queixes més o menys esperpèntiques de força representants de la colla— a la desaforada voracitat de les espècies veïnes, sinó a la tradicional, comprovada i exercitada incapacitat de la nostra espècie filològica per expandir-nos cap als àmbits *esperables*: per exemple, els de la comunicació oral i audiovisual, que resultarien del tot lògics i pertinents, sobretot tenint en compte els nostres estudiants i els futurs professionals (llurs!!).

I parlant d'absències, Llovet (2004) es va referir també no fa gaire a una altra de les més sonores, la de la crítica, enfront d'una eterna presència: la de la història de la literatura. Aquí no cal afegir res a la seva contribució. Només puc repetir que el mateix es pot dir des de l'altra banda, parlant de l'omnipresència de la gramàtica (l'anomenada «gramàtica teòrica», entre cometes) i de l'arraconament de tot el que soni a anàlisi crítica del discurs, tècnica, aplicació, usos professionals, etc. De tota manera, i dit per a les filologies en conjunt, sense ànim d'ofendre ningú, ¿quina altra cosa seria esperable si els llocs de poder estan copats —o ocupats majoritàriament— pels representants més insignes de la tradició? ¿I què han de fer els caps de la tribu (dit *carinyosament*) sinó perpetuar-se com a buròcrates, mirar per als de casa i intentar reproduir-se fent exemplars fidels, de la mateixa subespècie? Potser sí, que hi ha excepcions, però poques, dit tot plegat, per descomptat, des de la meua perspectiva i dedicació, que sempre serà parcial i que s'acosta més a la del generalista que a la de l'especialista, una circumstància més aviat malvista i poc valorada en el nostre entorn. Sigui com sigui, suposo que es pot convenir que la funcionarització resulta positiva a efectes de tranquil·litat individual, però negativa per als gremis o com a mínim per a les universitats, les quals, si s'hi van oposar, no devia ser pas perquè sí.

9. CLOENDA: DESEQUILIBRIS INTERESSATS (?) I DESPRESTIGIS INEVITABLES (?)

Encara queden més preguntes i força angúnies per posar sobre la taula. Per exemple, entenc que no es tracta, per dir-ho així, de demanar messies o grans líders, però ja que aparentem ser una disciplina unitària, valdria la pena demanar-se si queda algú que es miri el panorama amb un cert sentit de la globalitat, de la «no-exclusivitat» o de la no-(hiper)especialització, o bé si ja admetem que tot plegat són —en general— regnes de taifes amb reis, reines, reiets i reietons, interessats per la feina, no ho dubto, però també —i a vegades primer— per aconseguir com més pastís millor.

¿Hi ha algú amb un cert sentit de l'equilibri que no es deixi endur pel pes de la seva especialitat? Certs poetes a part, ¿a algú més l'exalta el nou i l'enamora el vell? A banda de Roman Jakobson, al cel sigui, ¿algú altre pensa també que res que sigui lingüístic no ens resulta aliè o no ens hauria de resultar aliè? Els qui no fitxem preferentment com a gramàtics sembla que hàgim de recordar a cada pas que ningú no

vol arraconar la causa de la gramàtica (ni, en l'altre «bàndol», la de la història de la literatura). Totes dues són imprescindibles, ja ho sabem i diem, però tant com moltes altres *causes perdudes* que continuament sí que s'ha de reclamar que es retrobin. No es pot programar una formació en enginyeria o arquitectura, posem per cas, sense un equilibri molt ben mesurat entre les disciplines que les fonamenten. ¿Algú pot imaginar el mateix pel que fa a la formació en llengua, literatura, ciències del llenguatge i comunicació? Aquesta situació em fa recordar com alguns lletraferits han acusat i encara acusen els, per oposició, «científics», d'incultes, i alhora fa de retruc que cada cop resulti més evident que la falta d'una base científica també es pot entendre com una mancança cultural.

¿Quantes persones hi ha actualment en el camp de la filologia en general, de les filologies o de la filologia catalana en particular que puguin parlar amb fonaments, prestigi i mestratge de (tota) la professió? I si no de tota l'àrea —«llengua i literatura», un conjunt tan monstruós, d'ampli, com irreal, a la pràctica—, ¿ho pot fer algú de «la literatura» i «la llengua», amb els respectius subconjunts, no confosos, això sí, amb la gramàtica i la història de la literatura? Em sembla que hi ha pocs candidats, i per les mateixes raons s'acaba produint una falta greu d'equilibri en la docència, de crítica en la recerca i un camp qui pugui dins dels corralets corresponents. Com en el cas dels plans d'estudis universitaris, *mutatis mutandis*, perquè al capdavant tots els «de casa» sabem que no es fan pas per als estudiants (valga'm Déu, quina ocurrència!) sinó per als professors: com més n'hi hagi d'una (sub)àrea, millor... per a ells, és clar, no pas per als qui han d'aprendre l'ofici. O sigui, dit *a la col·loquial*, que ningú no es bellugui, perquè si no no sortirà a la foto, i dit *a la culta*, que tot canviï (en aparença, superficialment) perquè res no canviï (substancialment). «Fins aquí podríem arribar: es comença per permetre segons què...» i hi ha qui acaba demanant cursos d'escriptura creativa!

Les sensacions que acostumo a captar del gremi, amb totes les excepcions que calgui, no conviden gens a pensar que res canviarà per iniciativa pròpia, per autocrítica o per voluntat de superació i d'anar més enllà. La filologia és una de les disciplines menys expansionistes que algú es pugui imaginar. I és que, per descomptat, bastants dels grans (!) o petits cercles de poder que ens envolten estan convençuts que la seva visió és la bona, i que les coses ja estan bé com estan: parlant clar i català, que no els vinguin amb *mandangues* de «noves orientacions», de responsabilitats socials, etc. Quina mandra! Com a màxim pervertiran les paraules per fer veure que ja es troben

en la línia del futur, però sota els nous rètols intentaran fer passar el que han fet sempre (*els mateixos gossos amb diferents collars*)... O ni tan sols això: reargumentaran que, en realitat, en el fons, el que cal saber de veritat és només gramàtica i història de la literatura (*els mateixos gossos amb els mateixos collars*). La resta són «invents» o passatemps dels que no són «els nostres», els que no són prou bons o intel·ligents per dedicar-se a les coses realment serioses i importants... És ben curiós i ben trist comprovar com molt sovint exactament això mateix és el que per desgràcia continuen pensant també encara molts científics (dels «de debò», segons ells) de tota la colla de filòlegs, lingüistes i altres estudiosos «de lletres», inclosos, és clar, els gramàtics i els historiadors de la literatura, que en són els representants més paradigmàtics.

Quan algú pregunta pel desprestigi de la filologia, amb aquesta paraula que tanta gent continua desconeixent o confonent, no se sap gaire què contestar. De fet hi ha qui ni tan sols l'admet, cosa que trobo que resulta encara més preocupant, i és sabut que ser curt de vista no depèn de si el subjecte vol acceptar la limitació... L'escassíssima rellevància social de filòlegs i lingüistes hi deu tenir alguna cosa a veure, sobretot en comparació amb —potser és miopia del qui escriu— el tarannà en aparença més innovador i espavilat de mestres, psicòlegs i pedagogs (per no parlar de sociòlegs, «comunicòlegs», o «especialistes» de tota mena...). El prototip positiu de sempre del filòleg com a savi erudit, també hi deu tenir alguna altra cosa a veure, i no és pas que em sàpiga greu, si no fos que intueixo que amaga altres prototips professionals també positius i més assequibles: assessors, crítics, analistes, professors, tècnics, planificadors, logopedes... D'etiquetes ja n'hi ha, però no sembla que ens en sortim gaire bé... A més, la forta divisió interna (visca l'especialista!) entre filòlegs, lingüistes, sociolingüistes, crítics (n'hi ha algun), historiadors de la llengua, de la literatura, gramàtics, o bé, en termes corrents, els que són «de llengua» i els que són «de literatura» s'ha de solucionar algun dia, millor aviat, d'una manera o una altra: o partint peres i colles, o fent de debò de consocis. Ara mateix la divisió pot resultar còmoda perquè cadascú trobi la seva poltrona en el corralet, però diria que ens fa molt mal i ens desprestigia com a professionals de portes enfora. O m'equivoco de totes totes, que ja pot ser, o juraria que som dels professionals que més sovint tendim a parlar malament del veí o consoci; no tinc sensacions similars pel que fa al gremi de metges, advocats o arquitectes, i no crec que sigui per falta de possibles dianes de crítica. O potser pensen que si passa res ja acabaran als tribunals... que als filòlegs/lingüistes ens queden, acusacions de plagi a part, molt lluny.

La possibilitat de la filologia d'arreglar-se amb les disciplines deliberadament crítiques i contemporànies —llegiu l'anàlisi crítica del discurs, o la lingüística aplicada crítica, que no són pas noms que m'invento *ad hoc*, com es pot comprovar a la bibliografia— potser permetria recordar que la seva dignitat científica ve precisament del seu caràcter crític... que tanmateix s'acaba malbaratant massa sovint en benefici d'una erudició mal entesa. La importància (relativa, òbviament) d'una pintada qualsevol o d'un text escrit amb l'estil més primmirat possible no ve de l'ortografia ni dels detalls, sinó de la realitat d'unes pràctiques discursives que fan que els productes lingüístics tinguin un significat social. I també de la tria i la repetició, és clar, que configuren la intertextualitat (que no és el mateix que el plag!), i de l'argumentació i la retòrica, allò que no s'hauria hagut de perdre mai o que el vent no s'hauria hagut d'endur cap a les accepcions despectives (*apud* diccionaris: «manera de parlar o d'escriure ampul·losa i buida...»). Textos com «Jo visc sols per a plànyer lo que de mi s'és mort» i «És quan dormo que hi veig clar...» són a l'altre extrem —però per tant en la mateixa línia!— que «L'home de la meua vida sóc jo» (amb ? en el lloc de la jota) i «*Ni som fines NI ESTEM SEGURES*»; però el filòleg, almenys el «de tota la vida», se sol decantar pels primers exemples i sol oblidar o menysprear els segons (de fet, el primer de tots quatre sembla a vegades aplicable a certs cants filològics). En canvi, «Language is fossil poetry», diuen que deia o escrivia Emerson; si és veritat, estaria bé pensar que cap text, cap discurs ni cap acte comunicatiu no ens és aliè, *ans al contrari*: ens interessa, per motius científics i laborals. I tant se val si està escrit en un paper, en una paret o en una samarreta.

Veurem, en els pròxims anys, de tot plegat, què en queda i cap a on anem. Veurem si els camins de l'anàlisi crítica i els de les ciències de la comunicació seran també els de la filologia, si més no el de la filologia de les llengües vives, entre elles, per ara, encara, la catalana (...i la valenciana). Veurem, en fi, si l'esperança és realment l'últim que es perd, o si es pot avançar pel camí de la crítica argumentada i raonable, sigui filològica, lingüística, discursiva, literària o comunicativa. Atès que sembla que som, sobre el paper, una nació preambular, esperem almenys de no tenir una filologia (o una lingüística) crepuscular.

P.S.: Després d'haver perpetrat aquest article, pel qual demano indulgència al lector que hagi tingut la paciència d'arribar fins aquí, m'he assabentat de dos canvis de denominació prou simbòlics i que voldria esmentar. El primer, la conversió del

Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Lleida en Departament de Filologia Catalana i Comunicació; el segon, l'ampliació de la Facultat de Filologia de la Universitat de València a Facultat de Filologia, Traducció i Comunicació. No sé si el nom fa la cosa, però m'agradaria pensar que ningú no interpretarà que amb les modificacions s'hi ha perdut (autonomia, independència, especificitat...). No insinuo que aquestes siguin les medecines miraculoses que ho solucionaran tot, però m'alegro que algú hagi entès, senzillament, que els canvis eren factibles. Potser sí que algun dia els últims seran els primers, però per ara els primers són els primers, tautologia que, com totes les lingüístiques, no deixa de tenir el seu valor significatiu. I no sé si calia dir-ho per acabar del tot: qualsevol semblança entre el que es diu a l'article i algun personatge de la realitat és pura coincidència. Les reflexions i les crítiques anteriors són aplicables a les actituds, no a les persones. I aquí pau i després glòria, pels segles dels segles...

LLUÍS PAYRATÓ
Universitat de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- COOK, Guy (2003) *Applied linguistics*, Oxford, Oxford University Press.
- COOPER, W. A. (1910) «A Paracelsian Passage in Goethe's Ephemerides», *Modern Language Notes*, 25, núm. 6, pp. 168-170.
- COROMINES, Joan (1963) «Fabra, lingüista», *Serra d'Or*, v, núm. 12, pp. 38-40.
- (1980-2001) *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial. [Esmentat com *DECat*.]
- FABRA, Pompeu (1932) *Diccionari General de la Llengua Catalana*, Barcelona, Edhasa. [Esmentat com *GDLC* i per la setena edició, 1977.]
- FAIRCLOUGH, Norman & Ruth WOODAK (1997) *Critical discourse analysis*, London, Longman.
- Gran Diccionari de la Llengua Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1998. [Esmentat com *GDLC*.]
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: *Diccionari de la Llengua Catalana*, Barcelona, 1995. [Esmentat com *DIEC*.]
- KRESS, Günter & Teo VAN LEEUWEN (2001) *Multimodal Discourse. The Modes and Media of Contemporary Communication*, London, Arnold.

- LLOVET, Jordi (2004) «Aportació de la teoria i la comparatística a l'estudi de la literatura», *Revista del Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències de Catalunya*, 122 (2004), pp. 87-104.
- MARTÍN Rojo, Luisa & Rachel WHITTAKER, eds. (1998) *Poder-decir o el poder de los discursos*, Madrid, Arrecife.
- PAYRATÓ, Lluís (1996) «Anàlisi del discurs, pragmàtica i conflictes lingüístics», dins *Estudis de lingüística i filologia oferts a Antoni M. Badia i Margarit*, Universitat de Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, III, pp. 183-198.
- (2003) *Pragmàtica, discurs i llengua oral. Introducció a l'anàlisi funcional de textos*, Barcelona, Editorial UOC.
- PENNYCOOK, Alastair (2001) *Critical applied linguistics: A critical introduction*, Mahwah, NJ, Lawrence Erlbaum.
- SOLÀ, Joan (2004) «Joan Coromines, l'home, el científic, l'escriptor», dins Josep Monserrat Molas i Pompeu Casanovas, eds., *Pensament i filosofia a Catalunya, III: 1940-1975*, Barcelona, INEHCA / Societat Catalana de Filosofia, pp. 73-110.